

فلسفه علم اصول

بخش اول: کلیات

جلد اول:

شناخت علم اصول و فلسفه آن

صادق آملی لاریجانی

سرشناسه	آملی لاریجانی ، صادق
عنوان و پدیدآور	فلسفه علم اصول / صادق آملی لاریجانی .
مشخصات نشر	قم مدرسه علمیه ولی عصر (عج) انتشارات ، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۴۰۸ ص.
شابک	978 - 964 - 94091 - 2 - 2 :
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	همکاران علمی جلد اول محمد صالح حائری ، محمد حسین رضازاده ، علی رضا محمدی .
یادداشت	کتابنامه.
مندرجات	بخش ۱. کلیات. ج. ۱. شناخت علم اصول و فلسفه آن. -
موضوع	اصول فقه شیعه — فلسفه
شناسه افزوده	مدرسه علمیه ولی عصر (عج)
رده بندی کنگره	۱۳۹۳ ا ۸ ا ۱۵۹/۸ BP
شماره رده دیویی	۲۹۷/۳۱۲ :
شماره کتابشناسی	۳۶۸۷۴۸۴ :

انتشارات مدرسه علمیه ولی عصر

نام اثر: فلسفه علم اصول - جلد اول (شناخت علم اصول و فلسفه آن)

مؤلف: صادق آملی لاریجانی

همکاران علمی جلد اول: محمد صالح حائری، محمد حسین رضازاده، علی رضا محمدی

ویراستار: علی خسروانجم

ناشر: مدرسه علمیه ولی عصر (عج)

نوبت چاپ: اول / زمستان ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۵۰۰

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۹۴۰۹۱ - ۲ - ۲

بها: ۲۰/۰۰۰ تومان

نشانی نشر: قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم، مدرسه علمیه ولی عصر (عج)

جلد اول و پنجم این مجموعه با همکاری دفتر تبلیغات اسلامی تهیه شده است.

پیش‌گفتار

امروز عالمان و دانش‌پژوهان ژرف‌اندیش حوزه‌های علمیه بر خوان گسترده‌ای از دستاورد قرن‌ها تلاش علمی و معرفتی نشسته‌اند که بی‌تردید علم اصول از مهم‌ترین و عمیق‌ترین این معارف است. سزاوار است پویندگان راه اجتهاد، نخست در فهم و هضم آنچه نقد است و حاضر، بکوشند و سپس در حد توان و با تلاشی دوچندان، خود متاعی بر آن بیفزایند.

فراگیر بودن علم اصول از یک سو و ضرورت فراگیری آن از سوی دیگر، تدوینی جامع و موشکافانه می‌طلبد تا نیاز مراحل مختلف آموزش و پژوهش را برآورد.

تنظیم‌های موجود در علم اصول، کاستی‌های فراوانی دارد؛ از جمله: فقدان نظم مناسب در تدوین و تبویب مباحث، طرح استطرادی برخی از مباحث اساسی، عدم استفاده از پژوهش‌های انجام شده در خارج از حوزه‌های علمیه، خالی بودن مکتوبات اصولی از برخی مباحث لازم و همچنین از طرح ثمرات فقهی مباحث، فقدان مباحثی که کاربردهای علم اصول در رشته‌های دیگر را بیان می‌کنند.

توجه به این نکات، ضرورت تدوینی جدید برای این علم را آشکار می‌سازد. آنچه پیش روست تلاشی است متواضعانه در راه رسیدن به این هدف، مهم‌ترین ره‌آورد طرح پیشنهادی ما، جداسازی مباحثی از علم اصول است که تعریف مسائل اصولی

بر آن صدق نمی‌کند و در واقع، جنبهٔ مقدمی نسبت به خود مسائل علم اصول دارند و به تعبیر دقیق‌تر، نسبت به مسائل علم اصول، درجه دوم محسوب می‌شوند. ما برای این مجموعه از مباحث، عنوان فلسفهٔ علم اصول را برگزیده‌ایم.

مسائل فلسفهٔ علم اصول، جزو علم اصول نیست، بلکه دربارهٔ علم اصول است. مهم‌ترین حوزه‌های فلسفهٔ علم اصول عبارت‌اند از:

۱. مباحث مربوط به حدود و قلمرو علم اصول: علمای علم اصول یا بحث از تعریف علم اصول و تعیین ضابطهٔ مسألهٔ اصولی در پی ارائهٔ معیاری برای شناسایی مسائل علم اصول و تعیین حدود آن‌اند. بر اساس معیار مشهور، بسیاری از مباحث ضروری، در چهارچوب علم اصول قرار نمی‌گیرند اما در قالب مباحث فلسفهٔ علم اصول می‌گنجند. همین مباحث مربوط به حدود و قلمرو علم اصول، از این قبیل است.

۲. مسائل مربوط به هدف و غایت علم اصول: هدف علم اصول چنان‌که در کتب اصولی آمده، استنباط حکم کلی از ادله است. این هدف آیا در چهارچوب کشف حقیقت قرار می‌گیرد؟ آیا علم اصول می‌تواند به گونه‌ای گسترش یابد که به صورت ابزاری برای فهم کتاب و سنت در غیر احکام نیز قلمداد گردد؟ آیا می‌توان از علم اصول رایج، در مباحث معرفتی، اعتقادی، تفسیری و غیره نیز بهره برد؟

۳. بحث از روش‌های علم اصول: علم اصول برخلاف علوم تجربی، از مسائلی بحث می‌کند که در ماهیت بسیار گوناگون‌اند؛ مانند مباحث لفظی، مباحث عقلی، مباحث نقلی، مباحث تجربی و روش‌های به کار رفته در این زمینه‌ها چیست و تا چه اندازه تنقیح شده‌اند؟

۴. مبادی تصویری و تصدیقی علم اصول: علمای علم اصول همچون اندیشمندان علوم تجربی، برای به انجام رساندن تحقیق خود، از مفاهیمی کمک گرفته‌اند که نیاز به تعریف و تحلیل دارند. همچنین بسیاری از قضایایی که در علم اصول از آنها بهره می‌برند، در خود علم، تحقیق نمی‌شوند و به اصطلاح، از مبادی تصدیقی علم اصول به شمار می‌آیند و بنابراین باید در بیرون علم مورد تحقیق قرار گیرند. بسیاری از این

مبادی در علوم دیگر به صورت مطلوب، مورد بحث قرار نگرفته‌اند. این بخش، یعنی مبادی، مهم‌ترین و گسترده‌ترین بخش فلسفه علم اصول را تشکیل می‌دهد. مجموعه پیش رو که در سی و سه جلد تنظیم شده است، به بررسی مجموعه مسائلی می‌پردازد که می‌توان آنها را فلسفه علم اصول نامید. این مجموعه در پنج بخش کلیات، مبادی عقلی، مبادی مرتبط با بنای عقلا، مبادی زبانی و مبادی احکامی تنظیم شده است.

ممکن است برخی اندیشمندان، اختصاص این حجم از نوشتار به این‌گونه مباحث را درست ندانند؛ اما به گمان صاحب این قلم، تا مباحث برجسته نشوند و آرای متضارب بررسی نگردند، علم گامی به جلو برنخواهد داشت. رنج این سفر طولانی، به دلایل فراوان و توجیهات گوناگون موجه می‌نماید، که در میانه مباحث بدانها اشارت خواهد رفت.

در طرح پیشنهادی ما برای علم اصول، حکم محور تمام مباحث است. در این طرح، علم اصول به شش بخش تقسیم شده که عبارت است از: ابراز حکم، رابطه احکام، امثال حکم، حجت بر حکم، اصول جاریه در ظرف شک در حکم و تعارض ادله اقامه شده بر حکم.

نگارنده، در طول سالیان متمادی، با تکیه بر آنچه که از بزرگان این فن آموخته، تلاش کرده تا با برجسته ساختن مسائل گوناگون این علم و عمق بخشیدن به سطح مباحث مطرح شده، گامی در پیشبرد این علم بردارد. اهل فن، نیک می‌دانند که برداشتن گامی استوار در این علم، چه اندازه دشوار است و چه مقدار فکرسوز.

باید یادآور شویم که بخش عمده‌ای از محتوای مجموعه حاضر، تقریر و نقد دیدگاه‌های بزرگان علم اصول است. بر محققان پوشیده نیست که مراجعه به متن اصلی در تمام موارد و تطبیق برداشت ما از عبارات این بزرگان با متن اصلی، فرصتی فراوان می‌طلبد. از این رو گزیده‌هایی از عبارات را که فهم مطلب مبتنی بر آن است آورده‌ایم تا خواننده را از مراجعه به انبوهی از کتاب‌ها بی‌نیاز سازیم.

در اینجا لازم می‌دانم از همهٔ دوستانی که در مراحل مختلف آماده‌سازی این مجموعه، اعم از پیاده کردن نوارهای درس، تقریر مباحث، منبع‌یابی، تحقیق و اصلاح محتوا، نگارش حاشیه‌ها، ویراستاری، تایپ، نمونه‌خوانی، صفحه‌آرایی و چاپ این مجموعه متحمل زحمت شده‌اند تشکر نمایم. خصوصاً حجج اسلام آقایان محمد صالح حائری، علی‌رضا محمدی و محمدحسین رضازاده، که با تلاش‌های بی‌شائبه و دقت‌های تحسین‌برانگیز خویش در پدید آمدن این اثر به شکل حاضر نقش به‌زایی داشته‌اند. سعی‌شان مشکور باد. از دیگر دوستانی که در به مقصد رساندن هر مجلد، باری بر دوش کشیده‌اند در مقدمهٔ همان مجلد قدردانی خواهد شد.

از خداوند متعال توفیق در اعمال، اخلاص در نیات و تسدید در همهٔ امور، مسئلت می‌نمایم تا در روزی که لا ینفع مال و لا بنون، با توشه‌ای روحانی و قلبی سلیم به ملاقات رب‌الارباب بشتابیم؛ و آخر دعوانا ان الحمد لله رب‌العالمین.

صادق آملی لاریجانی

هشتم اردیبهشت ۱۳۹۳

فهرست اجمالی

پیش‌گفتار.....	پنج
فهرست اجمالی.....	نه
فهرست تفصیلی.....	سیزده
مقدمه.....	بیست و پنج

مبحث اول: شناخت فلسفه علم اصول و ضرورت آن / ۱

فصل اول: ضرورت بازنگری در تدوین علم اصول.....	۳
کاستی‌های علم اصول در عصر حاضر.....	۳
پیش‌گامان تحول در تدوین علم اصول.....	۹
پیشنهاد تفکیک «فلسفه علم اصول» از «علم اصول».....	۱۰
چارچوب فلسفه علم اصول.....	۱۶
چارچوب علم اصول.....	۱۸
تورم علم اصول.....	۲۱
فصل دوم: فلسفه علم.....	۲۳
مقدمه.....	۲۳
تعریف فلسفه علم.....	۲۶

۳۵	گستره فلسفه علم و مسائل آن
۳۷	فصل سوم: فلسفه علم اصول
۳۷	مباحث فلسفه علم اصول
۴۰	فلسفه علم اصول یا فلسفه اصول؟

مبحث دوم: شناخت علم / ۴۷

۴۹	فصل اول: مقدمات
۴۹	مراد از علم و بیان اجمالی ساختار آن
۵۲	تفکیک دو نگاه به علم: نگاه تاریخی و نگاه مقطعی
۵۸	تدوین علوم: توصیف یا توصیه؟
۶۱	فصل دوم: غرض علم و رابطه علم با آن
۷۳	فصل سوم: موضوع علم
۷۳	مراد از موضوع علم
۷۵	عرض ذاتی و عرض غریب
۱۲۴	ادله ضرورت موضوع برای علم
۱۴۰	ادله نفی ضرورت موضوع برای علم
۱۵۱	فصل چهارم: ملاک تمایز علوم
۱۵۱	مقدمه
۱۵۲	نظریه اول: تمایز علوم به موضوعات
۱۵۸	نظریه دوم: تمایز علوم به اغراض
۱۶۷	نظریه سوم: تمایز علوم، گاه به اغراض و گاه به موضوعات
۱۷۲	نظریه چهارم: تمایز علوم به نفس مسائل

مبحث سوم: شناخت علم اصول / ۱۸۱

۱۸۳	فصل اول: تعریف علم اصول
-----	-------------------------

تعریف مشهور	۱۸۳
اشکال اول بر تعریف مشهور: عدم جامعیت	۱۸۶
اشکال دوم بر تعریف مشهور: عدم مانعیت	۲۶۶
اشکال سوم به تعریف مشهور: نقض به قواعد فقهی	۲۸۵
فصل دوم: ماهیت گزاره‌های اصولی	۳۳۷
طرح بحث	۳۳۷
نظریه علامه طباطبائی: اعتباری بودن بیشتر گزاره‌های اصولی	۳۴۰
نظریه محقق خویی: اعتباری بودن برخی گزاره‌های اصولی	۳۵۱
نظریه صاحب أنوارالاصول: اعتباری بودن همه گزاره‌های اصولی	۳۵۷
نظریه مختار: اعتباری نبودن بیشتر گزاره‌های اصولی	۳۵۹
چکیده	۳۶۱
نمایه اعلام	۳۶۵
نمایه کتب	۳۶۹
فهرست منابع	۳۷۳